

О. О. Герасимова

аспірантка

e-mail: olena_herasymova@knu.ua, ORCID: 0009-0008-2243-0550
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
вул. Володимирська, 60, м. Київ, Україна, 01033

ТРАНСФОРМАЦІЯ РОБОТИ РЕДАКТОРА В УМОВАХ КРОСМЕДІЙНОГО ВИРОБНИЦТВА ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКІВ

Розповсюдження на ринку навчальної літератури друкованих шкільних підручників із цифровими навчальними матеріалами вносить зміни в редакційно-видавничий процес та вимагає додаткових умінь і навичок редакторів.

Мета дослідження – зібрати досвід редакційного колективу одного видавництва в роботі над кросмедійними шкільними підручниками та на його основі описати зміни в структурі редакторської роботи.

Методологія дослідження. У статті представлено результати дослідження, проведеного методом опитування редакційного колективу УОВЦ «Оріон» за допомогою анкети на самозаповнення з подальшими напівструктурованими інтерв'ю. Методом порівняльного аналізу було описано зміни в структурі роботи редактора за умов кросмедійного виробництва навчальних видань.

Результати. Зроблено висновки, що класичні етапи редагування доповнюються новими процесами опрацювання цифрового навчального контенту, завданням побудови взаємодії друкованого й електронного видання або цифрового контенту та зміщуються в порядку виконання. За результатами опитування та інтерв'ю редактори відчують новизну кросмедійного виробництва, розширення процесу редагування, усвідомлюють брак компетенцій для роботи із цифровим навчальним контентом. Дослідження дало змогу окреслити контрольні точки роботи редактора шкільних підручників з електронним контентом.

Новизна дослідження полягає у спробі упорядкувати редакційні процеси видавничої підготовки кросмедійних підручників за етапами редагування та виявити дискусійні питання підготовки кросмедійного шкільного підручника.

Практичне значення. Результати цього опитування допоможуть у систематизації досвіду редакторів навчальних видань України в контексті кросмедійного виробництва, звертають увагу видавничої та освітянської спільноти на проблеми підготовки підручників з електронними інтерактивними додатками для подальшого їх розв'язання.

Ключові слова: цифровий навчальний контент, кросмедіа, кросмедійний підручник, електронний інтерактивний додаток, редагування.

I. Вступ

Редакторські практики під впливом нових технологій змінюються. Текстові процесори, новітні програми для редагування і перевірки текстів, інформаційно-пошукові технології, програми верифікації для процедури фактчекінгу – редактори отримали багато нових інструментів, які вдосконалюють редакційно-видавничий процес. Сьогодні, у 2023 р., фахова спільнота вже активно надає увагу інструментам штучного інтелекту в редакційних завданнях, що простежується в обговореннях [8]. Утім, за слушним висновком М. Женченко в монографії «Цифрові трансформації видавничої галузі», «цифрова доба не змінює традиційних практик редагування, вона лише надає редакторам нові інструменти й змушує їх постійно вдосконалювати свої навички та вміння» [9, с. 218]. Натомість цифрова парадигма сучасних видавничих продуктів впливає на розширення редакторських практик, якщо редактор працює над кросмедійним виданням, де друкований продукт поєднується з електронним [4]. Нині це поширена практика серед редакторів навчальних видань для шкіл в Україні. Окрім того, що до створення цифрового навчального контенту спонукають реалії шкільної освіти, це закріплює зміна до Закону України «Про освіту» в частині визначення підручника, де обов'язковим складником підручника визнається електронний інтерактивний додаток. Це, закономірно, впливає на місткість редакторських завдань, масштабує їх в електронному вимірі. Редакторів необхідно щонайменше перевіряти цифровий контент, запропонований автором/авторкою, на вірогідність, точність,

актуальність, доступність використання, надійність збереження і належне відтворення. Редактор переходить до роботи з електронними формами видань, де відчутний «брак єдиних правил розроблення таких видань. Автори й редактори зазвичай працюють над виданнями, покладаючись лише на власні знання та уподобання, а тому за змістом і формою книги не завжди відповідають потребам читачів і видавничим стандартам» [5]. Робота з цифровим контентом вимагає від редактора нових навичок і компетенцій. Утім, це питання випадає з обговорення концепцій електронних додатків до підручника або електронних освітніх ресурсів (*далі* – ЕОР), якими по суті є ті цифрові файли, онлайн-відеоприклади, що наповнюють друкований підручник. Їх підготовка розглядається з позицій педагогіки, викладання, а не редакційно-видавничого аспекту.

Характеристики ЕОР, ефективність їхнього упровадження в інноваційне навчальне середовище досліджувала Н. Ларіонова [10], однак окреслення цих характеристик робиться з метою надати інструменти вчителю для правильного добору ЕОР. Світлана Литвинова описала підходи до організації експертизи ЕОР, зокрема висвітлила питання значущих рис ЕОР, на які варто звертати увагу за проведення комплексної експертизи [11]. Це надає орієнтири для редакційних колективів, до яких перевірок готувати кросмедійне видання. На виявленні найдоцільніших шляхів добору електронних засобів і ресурсів у поміч учителям побудоване й дослідження якісних характеристик ЕОР В. Дем'яненко, Г. Лаврентьєвої, М. Шишкіної [6]. Ця ж група дослідниць визначила ергономічні та психолого-педагогічні вимоги до електронних засобів навчального призначення, що є помічним у редакційній діяльності з погляду адаптації електронного контенту до потреб і можливостей цільової аудиторії, однак не вибудовує структури редагування цифрових навчальних ресурсів, етапів цього процесу. Вікторія Вембер окреслила низку вимог до електронного підручника, дотримання яких авторськими колективами, розробниками, програмістами дасть змогу «отримати більш якісні електронні продукти для використання в навчальному процесі» [2]. Вони побудовані на основі вимог до традиційних друкованих підручників. Утім, підготування цілісного електронного підручника та розрізнених одиниць навчального контенту одночасно з друкованим виданням – структурно різні процедури редакційно-видавничого процесу. Якість цифрового контенту підручників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України у 2020–2021 рр., проблеми з технологічного та редакційного аспектів підготовки контенту, аналізували О. Герасимова, М. Женченко та Я. Прихода [3].

За кордоном якість підготування цифрового навчального контенту здобуває більше дослідницької уваги, що дістає продовження в побудові різних систем оцінювання електронних освітніх ресурсів [14; 15]. Утім, там створенням цифрового навчального контенту займаються вчителі, автори, коли мова йде про ситуативне застосування цифрових ресурсів на уроках, або окремі команди видавництва – коли йдеться про доповнення традиційних видавничих продуктів ринку навчальної літератури. Отже, науковому дискурсу бракує досліджень, спрямованих на опис змін редакторських підходів; виявлення контрольних точок роботи редактора із цифровим навчальним контентом, який доповнює друковане видання.

Створити якісні шкільні підручники з електронними додатками не можливо без базового розуміння специфіки редакційно-видавничої підготовки кросмедійного продукту; особливостей співпраці автора, редактора, видавця під час концептуального моделювання функціональних можливостей та розроблення електронного додатка; потреб та очікувань учнів і вчителів як потенційних споживачів кросмедійного підручника. Дослідження означених аспектів виробництва підручників і посібників нового покоління спроможне дати поштовх до оновлення теорії видавничої справи щодо проблем редакційно-видавничої підготовки навчальних видань в умовах цифровізації медіагалузі та до модернізації діяльності видавців навчальної літератури.

II. Постановка завдання та методи дослідження

Мета дослідження – зібрати досвід редакційного колективу одного видавництва в роботі над електронним освітніми ресурсами до підручників та на його основі описати зміни в структурі редакторської роботи за редакційно-видавничої підготовки кросмедійного навчального видання – підручника.

Основний метод дослідження – опитування за допомогою анкети на самозаповнення з подальшими напівструктурованими інтерв'ю представників редакційного колективу УОВЦ «Оріон». Об'єктом дослідження виступає редакційно-видавничий процес в частині підготування цифрового навчального контенту до друкованого підручника. Предмет дослідження – контрольні точки роботи редактора (на що редактор звертає увагу) із цифровим навчальним контентом, який доповнює паперовий підручник, співпраця автора й редактора під час насичення цифровими ресурсами друкованого навчального видання. Колектив видавництва «Оріон» було обрано з таких причин: 1) встановлений контакт авторки дослідження з редакторами цього видавництва, що дало можливість отримати розгорнуті відповіді та деталізований опис редакційних процесів; 2) УОВЦ «Оріон» на момент дослідження перебуває на стадії розробки концепції електронного додатка до підручника; 3) УОВЦ «Оріон» входить до п'ятірки лідерів підручникотворення за накладом 2020 р., згідно з даними Книжкової палати України [7].

Оскільки тема редакторських практик у роботі з цифровим навчальним контентом не досліджена, а редактори працюють над кількома кросмедійними виданнями водночас, щоби сконцентрувати їхню увагу на етапах роботи з електронним контентом, було ухвалено проаналізувати роботу редактора над одним конкретним виданням. Принципи вибору таких видань: актуальність, призначення для середньої або старшої школи за реформою НУШ. Початкова школа висуває більше обмежень і специфічних вимог до створення й розповсюдження цифрового навчального контенту, з огляду на вікові особливості розвитку дітей, тому фокус уваги перебував на виданнях для середньої і старшої школи. У 2023 р. реформа НУШ упроваджується вперше в шості класи, тому обрано було підручники для 6-го класу. Ключове узагальнювальне запитання дослідження: «Як редактори працюють із цифровим навчальним контентом для друкованого підручника 6 класу НУШ?»

Перший етап дослідження передбачав формування основи для створення анкети, тому охоплював аналіз цифрового контенту восьми підручників УОВЦ «Оріон» для 6-го класу 2023 р. – ті їхні версії, які подавалися на конкурсний відбір підручників за державним замовленням. У підручниках виокремлювалися для аналізу QR-коди та їхнє текстове обрамлення у друкованому виданні. Аналіз цифрового контенту відбувався за такими його властивостями: спосіб упорядкування цифрового контенту; вид контенту; зазначення авторства; додаткові пояснення, коментарі до сприймання контенту; цільова аудиторія каналу розповсюдження цифрового контенту (призначений для дітей/підлітків чи ні). За результатами такого аналізу було складено таблицю, де описано значення зазначених вище властивостей підручників. На основі виявлених повторюваних рис і хиб цифрового контенту було сформульовано перелік відкритих і закритих запитань до редакторів видавництва «Оріон». Запитання організовано в сім блоків, присвяченим різним аспектам редагування цифрового контенту за видами. Оскільки цим дослідженням авторка не прагне досягти репрезентативності, а має на меті вивчити окремий випадок, зібрати набір висловлених суджень, думок, пояснень з приводу редагування цифрового контенту для друкованих навчальних видань, відкриті запитання – необхідна частина анкети. Результати цього опитування, зокрема й формулювання відповідей редакторів, допоможуть удосконалити анкету й адаптувати її під ширше коло фахівців із редагування у навчальних видавництвах України, а відкриті запитання анкети «корисні для генерування відповідей формату фіксованого вибору» [1, с. 243] у подальших дослідженнях.

У ході анкетування було опитано 6 редакторів УОВЦ «Оріон» (зокрема головна редакторка; одна редакторка відмовилася від участі в опитуванні через зайнятість у кількох проєктах водночас), які працювали над підручниками для 6-го класу НУШ таких освітніх галузей: мовно-літературна, природнича, соціальна і здоров'язбережувальна, громадянська та історична, мистецька, інформатична. Двоє редакторів працювали над підручником «Здоров'я, безпека, добробут». Двоє з шести редакторів зазначили, що працюють тільки з контентом для друкованого підручника, натомість усі редактори перевіряють, чи активні QR-коди та чи правильно вони працюють.

Анкетування було не анонімним, тож на основі проаналізованих відповідей були проведені напівструктуровані інтерв'ю з респондентами для роз'яснення та поглиблення міркувань щодо обсягів роботи редактора над кросмедійним виданням; необхідності розведення команд, які працюють із друкованим та електронним контентом; браку компетенцій редактора. Публікування окремих відповідей респондентів погоджено й дозволено.

Далі за допомогою порівняльного аналізу з організацією та змістом процесу редагування, запропонованого М. Тимошиком [13], було описано зміни в структурі редакторської роботи над кросмедійним виданням.

III. Результати

Модель підручника з QR-кодами була запропонована авторами й реалізована від початку створення лінійки підручників з історії у видавництві «Оріон» 2017 р. За словами провідної редакторки навчальних видань з історії Л. Марченко, вона «від початку роботи над проєктом вчилася в авторів, відстежувала та опанувала всі ресурси й знання з ІКТ (інформаційно-комунікаційних технологій), якими користуються автори – сучасні вчителі й методисти».

У статті «Кросмедійні шкільні підручники: поняття, класифікація, проблеми редакційно-видавничої підготовки» за аналогією з кросмедійним виробництвом журналістського контенту «було запропоновано використовувати на позначення друкованих підручників із цифровими додатками поняття “кросмедійний підручник”» [4]. Результати загаданого дослідження М. Женченко та О. Герасимової дали змогу виокремити «два типи таких підручників: 1) друкований підручник + окремі цифрові файли; 2) друкований підручник + вебплатформа».

Усі проаналізовані підручники УОВЦ «Оріон» для 6-го класу НУШ (2023) підпадають під перший тип кросмедійного підручника: розрізнені одиниці цифрового контенту «приховані» за численними QR-кодами в паперовому виданні. У трьох із восьми підручників містяться від 21 до 40 QR-кодів, у двох – 41–60, в одному – 80, і найбільше їх вбудовано у підручник мистецтва –

понад 100. Питання суперечностей використання QR-кодів у навчальних виданнях порушувала Людмила Попова в контексті підручників української мови для 10–11 класів [12]. Утім, воно потребує глибшого дослідження, деталізованого по ланках середньої освіти.

Додатковий цифровий контент у кількості 21–100 одиниць, прив'язаний до друкованого підручника, потребує іншої, не традиційної, організації процесу редагування. П'ятеро з шести опитаних редакторів видавництва «Оріон» вважають, що з цифровим контентом до підручника/посібника має працювати окремий редактор або окрема команда. У напівструктурованих інтерв'ю редактори пояснюють таку позицію командного розмежування в роботі над кросмедійним підручником браком часу, складністю та надмірною відповідальністю, оскільки для якісного електронного супроводу часто потрібен пошук окремих авторів або ж редакторів доводиться ставати співавтором.

Зміни в структурі процесу редагування, викликані появою «прив'язаного» цифрового контенту до друкованого видання, розглянуто на основі організації етапів редагування, яку запропонував М. Тимошик [13, с. 239]. Під час *першого, наскрізного, читання* редактор кросмедійного видання отримує від автора/авторів електронні матеріали до класичного підручника. На цьому етапі редактор не просто має «визначити міру свого майбутнього втручання в текст, види і кількість правок» [13, с. 240], а й сформулювати спільно з автором концепцію електронної частини видання: якої форми має набути цифровий контент, які точки зв'язування з друкованим виданням, чи потрібно залучати додаткових спеціалістів для роботи над цифровим контентом (приміром, опрацювання презентацій – створення макетів слайдів та оформлення шаблонів, пошук ілюстрацій) або узгоджувати питання купування авторських прав тощо. У роботі із цифровим навчальним контентом так само виникає питання «співвідношення творчих і нетворчих начал у професії редактора» [13, с. 238], адже редактор часто пропонує пізнавальні матеріали, наприклад віртуальні/онлайнві екскурсії музеями, та узгоджує їх з авторами, займається адаптацією цифрового контенту до конкретного видання.

У питаннях співпраці автора й редактора результати цього дослідження свідчать про те, що доповнення підручника електронними додатками не створює ґрунту для конфліктних ситуацій; автори не надають редакторові більше повноважень під час опрацювання електронного контенту, якщо порівнювати зі звичною роботою над друкованим виданням. Ніхто з редакторів не вважає свій внесок у створення/додавання цифрового контенту більшим за той внесок, який він/вона здійснює у друкований контент видання.

Етап доведення оригіналу до комплектності під час роботи над кросмедійним підручником розтягується в часі. Можна це пояснити тим, що розрізнені електронні навчальні матеріали доступні в підручнику через QR-коди або гіперпосилання – тобто їхнє місце в макеті «зарезервоване» за двовимірним зображенням, а сам електронний вміст може змінюватися. Досвіди опитаних редакторів дають змогу говорити, що більшість цифрових матеріалів доопрацьовуються вже після підготування оригінал-макету підручника до друку: «через брак часу часто робиться заготовка вправ (може бути просто назва), а лише потім – їхнє наповнення (цей процес часто відбувається навіть після друку підручника)».

До того ж пропозиції щодо переведення певного масиву матеріалів, призначених для друкованого підручника, в електронну форму робить редактор упродовж усього редакційно-видавничого процесу.

Робота над структурою (архітектонікою) оригіналу, що полягає передусім у «структурній організації всього тексту, логічній співмірності всіх його частини» [13, с. 240], ускладнюється рішенням про організацію всього додаткового електронного матеріалу. Думки редакторів одного видавництва розділилися щодо впорядкованості в єдиному електронному середовищі всіх одиниць цифрового контенту або його розосередженості по друкованому виданні відповідно до завдань/модулів, яких він стосується (за допомогою QR-кодів). Людмила Марченко вважає, що «це два рівноправні підходи зі створення підручника, доповненого е-ресурсами. Перший варіант (цифровий контент упорядкований у єдиному е-середовищі) повноцінно/цілісно працюватиме, якщо в підручнику робити прив'язку до нього через систему умовних позначень (відео, аудіо, вправа) й завдань, які спонукатимуть до перегляду цього контенту». Натомість варіант структури з розосередженим цифровим контентом редакторка вважає більш дружнім до читача, адже «одразу зрозуміло, до якого саме матеріалу підручника пропонується е-доповнення».

Уніфікацію у розміщенні електронного контенту в підручнику (приміром, один QR-код на параграф, один для певної рубрики) опитані редактори УОБЦ «Оріон» одногослоно вважають недоцільною. Це має бути авторське рішення, хіба що певна уніфікація може спостерігатися в уроках узагальнення.

У роботі редактора над заголовками до кросмедійного підручника типу «паперове видання + окремі цифрові файли» виникає потреба особливої уваги звертати на таку функцію заголовка, як «забезпечення зручності у пошуку вибіркової інформації» [13, с. 242]. З одного боку, зображення QR-коду сигналізує читачеві про запрошення до виходу в мережу, з іншого – заголовок

вебсторінки/відео/аудіо/папки на гугл-диску тощо має відповідати зазначеному тексту в підручнику. Робота над заголовковим комплексом відрізнятиметься для різних типів кросмедійних шкільних підручників: 1) для підручника з окремими цифровими файлами доцільно створювати додаткову рубрику, яка «відповідатиме» за вихід читача у мережу, або спеціальне умовне позначення; 2) для підручника з вебплатформою потрібно продумувати систему заголовків і рубрик так, щоб користувач вебплатформи чітко орієнтувався, до якого розділу, модуля, якої рубрики друкованого видання стосується той чи той електронний вміст.

У роботі над визначенням єдиного стилю подання тексту кросмедійного підручника до класичних процедур редакторів додається міркування над концепцією розміщення умовних позначень або QR-кодів, вправ із гіперпокликаннями (принцип їх виділення з основного тексту) та узгодження стилю цитування для цифрового контенту зі сторонніх джерел. За результатами цього дослідження видно, що навіть в одному видавництві немає єдиного стандарту, як зазначати джерело походження цифрового контенту: редактори не називають українських чи міжнародних стилів цитування у відповідному запитанні: у підручнику історії зазначають автора відео/аудіо (телеканал, назву програми), у підручнику мистецтва вказують авторів (проте тільки оригінального твору, а не похідного – приміром, якщо музику поклали на відео та виклали на YouTube-канал, то зазначають автора музичного твору, але не відео, та не згадують канал, де його первинно розміщено). В усіх розглянутих підручниках електронний контент міститься на хмарному сховищі УОВЦ «Оріон», до нього веде скорочене посилання та QR-код.

Робота редактора зі вступною, заключною та службовою частинами видання кросмедійного майже не відрізняється від роботи над виданням друкованим. У підручнику з цифровим доповненням про електронний вміст можуть згадувати на обкладинці видання, на титульному аркуші, у зверненні до читача. Важливо усвідомлювати, що розгорнутість службової частини, яка стосується роботи з електронним контентом, залежатиме від складності чи нетиповості його формату. Якщо відтворення цифрового вмісту потребує встановлення додаткового програмного забезпечення на пристрій, певних пропускових здатностей чи має настанови авторів щодо алгоритмів роботи – про це варто згадувати у службовій частині друкованого видання і надавати інструкцію користувача в папці середовища, де зберігається відповідний цифровий вміст. У написанні такої інструкції може знадобитися консультація експерта або автора, навички з написання й редагування нормативно-інструктивних видань.

На етапі редакційної правки в редакторів кросмедійних підручників з'являється більше елементів контенту, які потребують перевірки та опрацювання, ніж у редакторів друкованих видань. Редактор має працювати зі статичними та динамічними елементами контенту. До того ж у видавництві «Оріон» немає фахівця, який би відповідав за художньо-технічне редагування елементів цифрового вмісту, а дизайн-ергономічні та технічні вимоги до електронного контенту відрізняються від тих, що висуваються до друкованого, і суттєво ширші (додаються значення форматів, роздільної здатності, частоти й швидкості відтворення кадрів тощо).

Відповідно до призначення та особливостей цифрового контенту його потрібно правильно запакувати – обрати канал, що вигідно представляє статичний або динамічний елемент вмісту. Для підручника з окремими цифровими файлами таких каналів можна обирати кілька. «Варто відзначити, що підготовка контенту для динамічного каналу займає більше часу, ніж для статичного» [17].

Сам процес редагування контенту, призначеного для друку, відрізняється від редагування електронного контенту. «Можна сказати, цифрові видання дотримуються цифрової парадигми, так само як друковані видання дотримуються парадигми, яка була сформована технічними обмеженнями та культурними практиками типографіки та книгодрукування» [16, с. 26]. За результатами проведеного опитування, редактори відчувають брак знань і навичок для роботи з відео та аудіо, графікою; брак умінь працювати з різними програмами мультимедійного контенту; нестачу навичок самостійного створення відповідного контенту. Оскільки редактори навчальних видань не проходили спеціальних курсів, навчання, що б удосконалили навички їхньої роботи з цифровим контентом, а рекомендацій його редакторського опрацювання немає, постає питання належної якості електронних додатків, обов'язкових до всіх підручників. Є необхідність побудови стратегій редагування для різних типів цифрового навчального контенту.

З проведеного опитування вдається виділити кілька контрольних точок, на які звертає увагу редактор у процесі редагування різних типів цифрового контенту, що доповнює друкований підручник (табл. 1). Можна звернути увагу, що редактори випускають технічні характеристики електронного вмісту, як-от: 1) для презентацій: формат слайдів; візуальний шум; типографіка; якість зображень; 2) для відео: розмір файлу (що впливає на його відтворюваність за нестабільного інтернет-з'єднання або завантажує потужність пристрою); формат кадру; формат відеоконтейнера; 3) для аудіо: швидкість потоку; наявність метаданих; 4) для онлайн-вправ: кількість інтерактивних об'єктів; час на виконання завдання; унікальність алгоритму (або концепції вправи).

Характеристики контенту, на які звертають увагу редактори

Презентації	Відео	Аудіо	Онлайн-вправи
<ul style="list-style-type: none"> ● інформативність, ● лаконічність, ● цільове призначення (учні або вчителі), ● чітка структура, ● визначення чіткої мети 	<ul style="list-style-type: none"> ● тривалість, ● роздільна здатність, ● мова (українська чи іноземна), ● надійність ресурсу, звідки походить відео, ● можливість зазначити авторство та всіх долучених осіб до створення відео, ● наявність рекламних інтеграцій, ● рівень викладу інформації для дітей відповідного віку, ● якість звукового, музичного супроводу 	<ul style="list-style-type: none"> ● тривалість, ● якість музичної композиції, ● культура усного мовлення диктора, ● надійність ресурсу, звідки походить відео, ● наявність рекламних інтеграцій, ● рівень викладу інформації для учнів відповідного класу, ● наявність сторонніх звуків 	<ul style="list-style-type: none"> ● якість нетекстового контенту, ● формулювання завдання, ● мета вправи, доцільність її, ● відповідність змісту навчального матеріалу

Дані нашого опитування також свідчать, що опрацьовує презентації тільки одна редакторка з чотирьох, звертаючи увагу на грамотність, уніфікацію структури та відповідність змісту навчального матеріалу. Інші редактори подають презентацію в авторській редакції через брак часу на цей вид роботи. Водночас у процесі редакційно-видавничої підготовки кросмедійних видань редактори опанували нові навички: переклад і зміна субтитрів, вирізання фрагментів відео/аудіо, зазначених автором.

IV. Висновки

Цифровізація шкільної освіти трансформує продукт українського навчального книговидавництва. Розповсюдження набувають так звані кросмедійні навчальні видання, де друкований продукт поєднується з електронним. До того ж поєднання паперового видання з цифровим навчальним контентом може набувати різних форм: від розрізнених цифрових доповнень певних завдань/абзаців (сміслово-тематичних єдностей), вшитих у підручник/посібник через QR-код, до цілісного продукту, електронного додатку, який доповнює і розширює зміст друкованого навчального видання. Отож редакційні колективи видавництва навчальної літератури йдуть обома шляхами одночасно: друкованим і паперовим.

Контент і форми видань, які суттєво змінилися у XXI ст., потребують від редакторів нових компетенцій та знань, що пов'язані з електронним середовищем зберігання та поширення інформації. Підготування та редагування цифрового контенту для навчальних електронних видань в Україні – мало досліджене питання. Здебільшого якісні характеристики електронних підручників, посібників, освітніх ігор, різних типів ЕОР розглядають під кутом педагогіки, але не видавничої справи. До того ж наявні українські дослідження цифрового навчального контенту фокусуються тільки на цьому, електронному середовищі, не беручи до уваги взаємодію паперового та електронного контенту. Це важливий аспект, адже над електронним і друкованим видання працює одна видавнича команда. Методичні рекомендації до побудови цифрових навчальних медій, рекомендації для вчителів щодо добирання контенту, користувацькі оцінки не дають редакторам видавництва чітких орієнтирів, як працювати з кросмедійним навчальним продуктом, яких змін зазнає редакційно-видавничий процес за кросмедійного формату роботи.

Дослідження практик редагування редакторів УОВЦ «Оріон» висувало, що на редакторів збільшується навантаження під час роботи з кросмедійними навчальними виданнями. Редактор, що працює з такими навчальними виданнями, потребує не лише нових професійних компетенцій (пов'язаних із роботою у вебсередовищі), а й нових підходів до редагування. Опитування показало, які аспекти опрацювання електронних матеріалів турбують редакторів передусім, які процеси випускаються та з яких причин, як відбувається співпраця автора і редактора під час насичення цифровими ресурсами друкованого навчального видання.

На результатах опитування можуть формуватися подальші дослідницькі теми, пов'язані з обсягом роботи редактора над кросмедійним виданням, структурою цієї роботи; необхідністю розширювати кваліфікацію редактора навчальних видань. Дослідження потребує масштабування – збирання й систематизація досвіду редакторів навчальних видань України, щоб розглядати питання якості редакційно-видавничої підготовки шкільних підручників з інтерактивними додатками на державному рівні та з чітким регулюванням.

Список використаної літератури

1. Браймен А., Белл Е. Методи соціальних досліджень. Групи, організації та бізнес. Харків : Гуманітарний центр, 2012. 776 с.
2. Вембер В. Навчально-методичні вимоги до електронного підручника. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання*. 2006.

- № 4(11). С. 50–56. URL: <https://sj.npu.edu.ua/index.php/kosn/article/view/654> (дата звернення: 17.09.2023).
3. Герасимова О., Женченко М., Прихода Я. Проблеми створення цифрового контенту для українських підручників. *Видавнича справа в Україні: на перехресті традицій та інновацій* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. VI Тикторівські читання 20–21 травня 2021 р. Львів, 2021.
 4. Герасимова О., Женченко М. Кросмедійні шкільні підручники: поняття, класифікація, проблеми редакційно-видавничої підготовки. *Поліграфія і видавнича справа*. 2022. № 1 (83). С. 125–130.
 5. Дедушкіна А., Фіголь Н. Особливості редагування електронного посібника з журналістики для вищої школи. *Наукові записки української академії друкарства*. 2016. № 2 (53). С. 327–336. URL: <http://nz.uad.lviv.ua/static/media/2-53/38.pdf> (дата звернення: 17.09.2023).
 6. Дем'яненко В., Лаврентьєва Г. П., Шишкіна М. П. Методичні рекомендації щодо оцінювання якості електронних засобів та ресурсів у використанні їх в навчально-виховному процесі. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2012. № 7. С. 3–7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/komp_2012_7_2 (дата звернення: 17.09.2023).
 7. ДНУ «Книжкова палата України імені Івана Федорова». *Випуск книжкової продукції в Україні в 2020 році*. URL: http://www.ukrbook.net/statistika/statistika_2020.htm (дата звернення: 10.02.2022).
 8. Женченко М. Редакторські практики використання штучного інтелекту: переваги й нові виклики ChatGPT : круглий стіл. *Асоціація українських редакторів*. URL: <https://www.uaredactor.com.ua/kruglij-stil-redaktorski-praktiki-vikoristannya-shtuchnogo-intelektu-perevagi-j-novi-vikliki-chatgpt/> (дата звернення: 17.09.2023).
 9. Женченко М. Цифрові трансформації видавничої галузі : монографія. Київ : Жнець, 2019. 440 с.
 10. Ларіонова Н. Електронні освітні ігрові ресурси в освітньому процесі початкової школи : наук.-метод. посіб. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 96 с.
 11. Литвинова С. До питання експертизи якості електронних освітніх ресурсів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2013. № 2 (34). С. 21–27. URL: https://www.academia.edu/7371571/СТАТТЯ_06_експертиза_ІІТЗН (дата звернення: 17.09.2023).
 12. Попова Л. QR-код: проблеми й перспективи застосування в підручниках української мови для 10–11 класів. *Науковий вісник Донбасу*. 2019. № 1–2 (39–40). URL: [http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/2019/N1-2\(39-40\)/ploddk.pdf](http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/2019/N1-2(39-40)/ploddk.pdf) (дата звернення: 14.09.2023).
 13. Тимошик М. Книга для автора, редактора, видавця : практич. посіб. 2-ге вид., стереотип. Київ : Наша культура і наука, 2006. 560 с.
 14. Marciniak R., Cáliz Rivera C. A System of Indicators for the Quality Assessment of Didactic Materials in Online Education. *The International Review of Research in Open and Distributed Learning*. 2021. № 22 (1). P. 180–198.
 15. Nesbit J. C., Belfer K., Vargo J. A convergent participation model for evaluation of learning objects. *Canadian Journal of Learning and Technology*. 2002. № 28 (3). P. 105–120.
 16. Sahle P., Driscoll M. J., Pierazzo E. What is a Scholarly Digital Edition? *Digital Scholarly Editing : Theories and Practices*. Cambridge : Open Book Publishers, 2016.
 17. Veglis A. Modeling Cross Media Publishing. Proceedings – 3rd International Conference on Internet and Web Applications and Services. 2008. P. 267–272.

References

1. Bryman, A., & Bell, E. (2012). *Metody sotsialnykh doslidzhen. Hrupy, orhanizatsii ta biznes* [Methods of social research. Groups, organizations and business]. Kharkiv: Humanitarnyi tsentr [in Ukrainian].
2. Vember, V. (2006). Navchalno-metodychni vymohy do elektronnoho pidruchnyka [Educational and methodological requirements for the electronic textbook]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriya 2. Kompiuterno-orientovani systemy navchannia*, 4 (11), 50–56. Retrieved from <https://sj.npu.edu.ua/index.php/kosn/article/view/654> [in Ukrainian].
3. Herasymova, O., Zhenchenko, M., & Prykhoda, Ya. (2021). Problemy stvorennia tsyfrovoho kontentu dlia ukrainskykh pidruchnykiv [Problems of creating digital content for Ukrainian textbooks], *Vydavnycha sprava v Ukraini: na perekhresti tradytsii ta innovatsii*, materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii VI Tyktorivski chytannia [Publishing business in Ukraine: at the crossroads of traditions and innovations, Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference]. Lviv. doi: 10.32403/978-966-322-528-9-2021-129-135 [in Ukrainian].
4. Herasymova, O., & Zhenchenko, M. (2022). Krosmediini shkilni pidruchnyky: poniattia, klasyfikatsiia, problemy redaktsiino-vydavnychoi pidhotovky [Cross-media school textbooks: concepts, classification, problems of editorial and publishing preparation]. *Polihrafiia i vydavnycha sprava*, 1 (83), 125–130. doi: 10.32403/0554-4866-2022-1-83-125-133 [in Ukrainian].

5. Diedushkina, A., & Fihol, N. (2016). Osoblyvosti redahuvannia elektronnoho posibnyka z zhurnalistyky dlia vyshchoi shkoly [Peculiarities of editing an electronic manual on journalism for higher school]. *Naukovi zapysky ukrainskoi akademii druzarstva*, 2 (53), 327–336. Retrieved from <http://nz.uad.lviv.ua/static/media/2-53/38.pdf> [in Ukrainian].
6. Demianenko, V., Lavrenteva, H., & Shyshkina, M. (2012). Metodichni rekomendatsii shchodo otsiniuvannia yakosti elektronnykh zasobiv ta resursiv u vykorystanni yikh v navchalno-vykhovnomu protsesi [Methodological recommendations for evaluating the quality of electronic tools and resources in their use in the educational process]. *Kompiuter u shkoli ta simi*, 7, 3–7. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/komp_2012_7_2 [in Ukrainian].
7. DNU «Knyzhkova palata Ukrainy imeni Ivana Fedorova» [DNU «Book Chamber of Ukraine named after Ivan Fedorov»]. *Vypusk knyzhkovoї produktsii v Ukraini v 2020 rotsi*. Retrieved from http://www.ukrbook.net/statistika/statistika_2020.htm [in Ukrainian].
8. Zhenchenko, M. (2023). Redaktorski praktyky vykorystannia shtuchnoho intelektu: perevahy y novi vyklyky ChatGPT [Editorial Practices Using Artificial Intelligence: Benefits and New Challenges ChatGPT]. *Asotsiatsiia ukrainskykh redaktoriv*. Retrieved from <https://www.uaredactor.com.ua/kruglij-stil-redaktorski-praktiki-vikoristannya-shtuchnogo-intelektu-perevagi-j-novi-vikliki-chatgpt/> [in Ukrainian].
9. Zhenchenko, M. (2019). *Tsyfrovi transformatsii vydavnychoi haluzi* [Digital transformations of the publishing industry]. Kyiv : Zhnets [in Ukrainian].
10. Larionova, N. (2020). *Elektronni osvitni ihrovi resursy v osvitnomu protsesi pochatkovoї shkoly* [Electronic educational game resources in the educational process of primary school]. Kharkiv : Drukarnia Madryd [in Ukrainian].
11. Lytvynova, S. (2013). Do pytannia ekspertyzy yakosti elektronnykh osvitnikh resursiv [To the question of quality examination of electronic educational resources]. *Information Technologies and Learning Tools*, 34, 21–27. doi: 10.33407/itlt.v34i2.812 [in Ukrainian].
12. Popova, L. (2019). QR-kod: problemy y perspektyvy zastosuvannia v pidruchnykakh ukrainskoi movy dlia 10–11 klasiv [QR-code: problems and prospects of application in Ukrainian language textbooks for grades 10–11]. *Naukovi visnyk Donbasu*, 1–2 (39–40). Retrieved from [http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/2019/N1-2\(39-40\)/ploddk.pdf](http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/2019/N1-2(39-40)/ploddk.pdf) [in Ukrainian].
13. Tymoshyk, M. (2006). *Knyha dlia avtora, redaktora, vydavtsia* [A book for the author, editor, publisher]. Kyiv : Nasha kultura i nauka [in Ukrainian].
14. Marciniak, R., & Cáliz Rivera, C. (2021). A System of Indicators for the Quality Assessment of Didactic Materials in Online Education. *The International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 22 (1), 180–198. doi: 10.19173/irrodl.v22i1.5069 [in English].
15. Nesbit, J. C., Belfer, K., & Vargo, J. (2002). A convergent participation model for evaluation of learning objects. *Canadian Journal of Learning and Technology*, 28 (3), 105–120. doi: 10.21432/T25C8C [in English].
16. Sahle, P., Driscoll, M. J., & Pierazzo, E. (2016). What is a Scholarly Digital Edition? *Digital Scholarly Editing : Theories and Practices*. Cambridge: Open Book Publishers. doi: 10.11647/ OBP.0095 [in English].
17. Veglis, A. (2008). Modeling Cross Media Publishing. Proceedings – 3rd International Conference on Internet and Web Applications and Services. doi: 10.1109/ICIW.2008.22 [in English].

Стаття надійшла до редакції 19.09.2023.

Received 19.09.2023.

Gerasyimova O. Transformation of Editors' Work in Terms of Cross-Media Production of School Textbooks

The spreading of printed school textbooks with digital educational materials on the market of educational literature transforms the editors' workflow and publishing's production process.

The purpose of the research is to collect the editorial team experience across one publishing house in working on cross-media school textbooks and based on it to describe changes in the structure of editorial work.

Research methodology. This paper describes the results of the study conducted by surveying the editorial team of UEPC «Orion» with a self-completion questionnaire followed by semi-structured interviews of respondents. The method of comparative analysis was employed to indicate the changes in the structure of the editor's work under the conditions of cross-media production.

Results. It was concluded that the classic editors' workflow is supplemented with the new processes of preparing digital educational content, and is broadened because of creating the interaction between printed and electronic editions or digital content. The editors feel the novelty of cross-media production, the expansion of the editing process, and the lack of competencies aiming to work with digital educational content. The study outlines the checkpoints of the editor's workflow on school textbooks with electronic content.

The novelty. *The research attempts to organize the editors' workflow of the publishing's production of cross-media textbooks according to the stages of editing and to identify the debatable issues of the process.*

Practical significant. *The results of this survey, apart from coming out with the editors' thoughts, will help to systematize the experience of Ukrainian educational literature editors in the context of cross-media production and draw the attention of the publishing and educational community to production problems of textbooks with electronic interactive apps.*

Key words: *digital educational content, cross-media, cross-media textbook, electronic interactive application, editing.*

Herasymova O. Transformacja pracy redaktora w warunkach cross-medialnej produkcji podręczników szkolnych

Dystrybucja drukowanych podręczników szkolnych z cyfrowymi materiałami edukacyjnymi na rynku literatury edukacyjnej zmienia proces redakcyjno-wydawniczy i wymaga dodatkowych umiejętności i zdolności redaktorów.

Celem badania jest zebranie doświadczeń zespołu redakcyjnego jednego wydawnictwa w pracy nad cross-medialnymi podręcznikami szkolnymi i na ich podstawie opisanie zmian w strukturze pracy redakcyjnej.

Metodologia badania. *W niniejszym artykule przedstawiono wyniki badania przeprowadzonego metodą sondażu wśród redakcji Ukraińskiego Oświatowego Centrum Wydawniczego «Orion» z wykorzystaniem kwestionariusza do samodzielnego wypełniania, a następnie wywiadów częściowo ustrukturyzowanych. Za pomocą metody analizy porównawczej opisano zmiany w strukturze pracy redaktora w warunkach cross-medialnej produkcji publikacji edukacyjnych.*

Wyniki. *Stwierdzono, że klasyczne etapy redakcyjne uzupełniane są nowymi procesami przetwarzania cyfrowych treści edukacyjnych, zadaniem budowania interakcji pomiędzy wydaniem drukowanymi i elektronicznymi lub treściami cyfrowymi oraz ulegają przesunięciu w kolejności realizacji. Z wyników sondażu i wywiadów wynika, że redaktorzy odczuwają nowość produkcji cross-medialnej, poszerzenie procesu redakcji i zdają sobie sprawę z braku kompetencji do pracy z cyfrowymi treściami edukacyjnymi. Badanie pozwoliło określić punkty kontrolne pracy redaktora podręczników szkolnych zawierających treści elektroniczne.*

Nowość badania polega na próbie uporządkowania procesów redakcyjnych przygotowania wydawniczego podręczników cross-medialnych według etapów redagowania oraz identyfikacji dyskusyjnych zagadnień związanych z przygotowaniem podręcznika szkolnego cross-medialnego.

Znaczenie praktyczne. *Wyniki sondażu pomogą usystematyzować doświadczenia redaktorów publikacji edukacyjnych Ukrainy w kontekście produkcji cross-medialnej, zwrócą uwagę społeczności wydawniczej i edukacyjnej na problemy przygotowania podręczników z elektronicznymi aplikacjami interaktywnymi do ich dalszego rozwiązania.*

Słowa kluczowe: *cyfrowe treści edukacyjne, cross-media, podręcznik cross-medialny, elektroniczna aplikacja interaktywna, redagowanie.*